

OSVRTI

Lektori kao javni jezični savjetnici

Lektori su sloj jezičnih stručnjaka koji znatno utječe na hrvatski jezik, a njihova djelatnost ostaje uglavnom nevidljiva za javnost, odnosno ako je vidljiva, onda mogu biti vidljivi samo njihovi propusti.

Bilo bi dobro kad bi njihov rad bio vidljiv, kad bi se javljali u stručnim publikacijama jer bi oni imali što javno reći. Oni žive neposredno s jezičnom praksom i trebali bi vidjeti koliko je jedna norma primjenjiva u praksi, a koliko nije i zašto nije. Već se desetljećima ponavlja razlika između prijedloga *zbog* i *radi*, da se prvim izriče uzrok, a drugim namjera, ali tako u praksi nije, a to se pravilo uvijek i ne može provesti. Prvi bi to trebali primijetiti lektori i javiti se s tim otkrićem. Takvim i sličnim zapažanjima oni bi se često trebali javljati, ali oni uglavnom šute i ostaju bezimena vojska.

Ipak u jednome području počeli su se javljati javno, u dvjema velikim serijama jezičnih savjetnika, u jednoj manje, a u drugoj više. *Vjesnikov jezični savjetnik* izlazio je dvije godine, od ožujka 1994. do ožujka 1996. izašlo je 587 nastavaka. Onaj prilično velik broj jezičnih lektora koji je za javnost nepoznat u toj se seriji počeo javljati, ali tek poneki od njih, Jelka Pavišić četrdesetak puta, a Dinko Janjiš desetak. U drugoj, dužoj, *Govorimo hrvatski*, koja je prije počela, a i danas je možemo slušati na prvom programu Hrvatskoga radija svaki dan od ponedjeljka do petka, u posljednje vrijeme sve se više javljaju dosad bezimena lektori, dobrim dijelom iz Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža«. U načelu bismo to mogli pozdraviti jer tako počinju izlaziti iz anonimnosti, ali nije dobro što se nisu javljali i u prvoj seriji jer je to podložnije javnoj kontroli. To odleti u zrak i poslije je teško reći što je zapravo rečeno ako čovjek posebno ne zapisuje. Urednica je Irena Plejić, kao što čujem, stručno obrazovana, ali se sama nije javila ni kao autorica govorenih, a ni pisanih jezičnih članaka.

24. rujna 1996. govorila je jedna lektorica iz LZMK o imenicama ženskoga roda prema imenicama muškoga roda. Nabrojila je mnogo primjera tako da se slušatelj nije mogao snaći jer ništa nije mogao mnogo zapamtiti, pogotovu što je s jedne strane spomenula kao prihvatljivu imenicu *sociologinja*, a s druge *arheologica*. Od takva izlaganja neće biti koristi, ali ni štete jer to začinjeno s nekoliko desetaka primjera neće slušatelju u pamćenju ostati ništa konkretno. No ja ću to iskoristiti da pokažem kako bi trebalo pisati da izlaganje bude bolje.

Autorica je u izlaganju rekla da je *-ica* najplodniji sufiks i kad god se može, daje mu se prednost pred ostalim sufiksima, a to pravilo niti je točno niti vrijedi jer po njemu može i *novinarica* i *gostioničarica* i štošta drugo.

To pravilo ne vrijedi jer sufiksi moćijske tvorbe imaju dosta sustavnu raspodjelu i nju je trebalo znati ako ne iz vlastitoga proučavanja, a ono iz literature jer je to obrađeno.

Iz izlaganja se vidi da autorica nije pročitala svoju studiju »Moćijska tvorba« koja je objavljena u knjizi *Hrvatski jučer i danas* pa je dostupna, zatim nekoliko članaka Eugenije Barić u kojima ona govori kad se upotrebljavaju imenice koje označuju muške osobe, a kad one koje označuju ženske, pa nekoliko članaka Stjepka Težaka u kojima on piše o istome, odnosno, ako je čitala, što je manje vjerojatno, onda nije do kraja shvatila ono o čemu poučava.

Još se nešto zapaža iz njezina izlaganja. Vidi se da ne skuplja primjere o pojavama o kojima govori. Ona pitanja koja nisu bila u praksi do kraja riješena kad se o njima pisalo, poslije je praksa jednoznačno riješila. Da je skupljala primjere, vidjela bi to i ne bi kao normalne navodila proturječne primjere kao što je *sociologinja* – *arheologica*. To je takozvano napametno jezikoslovlje.

Nekoliko dana poslije ista lektorica govorila je o sklanjanju imena i prezimena i rekla da se muška prezimena sklanjaju, a ženska ne sklanjaju, dodavši: »Iznimka su ženska prezimena na *-a* kao *Tereza Kesovića*.« A to nije iznimka,

nego pravilo. Imenice ženskoga roda tipa *stvar* neplodna su kategorija i one u se ne primaju nove imenice ako nisu izvedenice na *-ad* i *-ost*, i zato se ženska imena kao *Ines, Nives, Mercedes* i ženska prezimena na *-ić* ne sklanjaju, a ona na *-a* sklanjaju, kao i sve druge imenice ženskoga roda na *-a*.

Pozdravljam lektore koji nastoje izaći iz anonimnosti, želim im uspjeha u radu, ali da bi mogli napredovati, iz ovoga bi mogli izvući određene zaključke, tj. da za dobro poučavanje treba:

1. čitati stručnu literaturu,
2. čitati je s razumijevanjem,
3. skupljati primjere,
4. bar tri puta više znati od onoga što se izlaže.

Lektori bi morali dolaziti i na stručne skupove, a posebno na sastanke Zagrebačkoga lingvističkoga kruga.

A najbolje bi bilo da se početnici javljaju u stručnim časopisima gdje ih urednici mogu upozoravati na nedostatke, poučavati ih, i kad se tako nekoliko puta pod stručnim nadzorom s uspjehom otisnu u stručni javni svijet, onda će im porasti i pojačati krila i za druge slične pothvate.

Stjepan Babić

Litra i izvedenice

Priređujući četvrto izdanje *Hrvatskoga pravopisa*, autori su se našli u nedoumici kad su uz kratice za mjerne jedinice obujma morali staviti njihove pune nazive. Iako se u hrvatskoj upotrebi znać i imenica *litar*, nije bilo kolebanja da je normativni lik samo *litra*. Nevolja je u tome što se izvedene jedinice često pojavljuju u muškome rodu, *centilitar*, *decilitar*, *hektolitar*, a neprilično je da osnovna jedinica bude u jednome rodu, a njezine izvedenice u drugome. Dati pak sve u ženskome rodu, učinilo nam se da bi bilo određeno nasilje u jeziku. Jednostavnije bi bilo da priručnici mjernih jedinica imaju određeno kako treba biti, ali u više takvih priručnika izvedenih jedinica jednostavno nema. Pogledao sam u djela: T. Cvitaš i N. Kalay, *Fizičke veličine i jedinice međunarodnog sustava*, Zagreb, 1975., K. Ražnjević, *Fizikalne veličine i mjerne jedinice*, Za-

greb, 1985., Z. Jakobović, *Leksikon mjernih jedinica*, III. izdanje, Zagreb, 1991. To se može smatrati nedostatkom tih priručnika. Nakon savjetovanja s kolegama odlučili smo se za *centilitra* i *decilitra* (ž. r.), a da dvojstvo bude za *hektolitra* i *hektolitar*. Prije smo zamolili g. Z. Jakobovića da nam kaže što on misli o tome, on nam je odgovorio u smislu u kojem smo to već riješili, ali zbog zanimljivosti objavljujemo i njegovo mišljenje.

Stjepan Babić

Litra i izvedenice

Litra je naziv međunarodno dogovorene i u Hrvatskoj zakonite mjerne jedinice obujma¹, kojoj iznimno pripadaju dva zakonita znaka, uspravno verzalno ili kurentno slovo (L, l). Po određenju je litra poseban naziv za kubni decimetar ($L = dm^3$, te je formalno iznimno dopuštena jedinica koja ne pripada Međunarodnom sustavu. Od litre se mogu tvoriti decimalne jedinice pomoću zakonitih decimalnih predmetaka, te druge izvedene jedinice.

Litra je kao i *libra* bila naziv starih rimskih mjernih jedinica mase (težine), poslije obujma pa i novca, a porijeklo joj je u grčkom i latinskom jeziku². U hrvatskom se jeziku *litra* pojavljuje većinom u ženskom rodu, rijetko u muškom (*litar*), ali se izvedene decimalne jedinice češće pojavljuju u muškom rodu (*decilitar*, *centilitar*, *hektolitar* i dr.)³.

Među najstarijim spomenima litre na hrvatskome jeziku jest ono iz doba Dubrovačke Republike gdje se za *rimsku libru* na hrvatskom rabi samo *litra*⁴, a jednako je tako i u Belostenčevu *Gazo-*

¹ Zakon o mjernim jedinicama, *Narodne novine* br. 53 od 18. lipnja 1993.

² Zvonimir Jakobović, *Leksikon mjernih jedinica*, Skolska knjiga, Zagreb 1991.

³ Zvonimir Jakobović, Mjerne jedinice u hrvatskom jeziku i pravopisu, *Jezik* br. 1, 1993.

⁴ *Opća enciklopedija JLZ*, sv. 5, 1979.